

Naantalin luostarin kulttuuri- perintö

Eva Ahl-Waris: Historiebruk kring Nådendal och den kommemorativa anatomien av klostrets minnesplats. Societas Sanctae Birgittae, Helsingfors & Vadstena, 2010). 328 s.

Eva Ahl-Wariksens väitöskirja liittyy kulttuuriperinnön aatehistorian tutkimukseen, ja hänen tavoitteenaan on tutkia muistelukulttuuria historian käyttönä Naantalin luostarin tapauksessa. Keskeisin tutkimusongelma on muotoiltu seuraavasti: ”Millaisten historian käytön piirteiden voi havaita liittyvän Naantalin luostarin jäänteisiin 1800- ja 1900-luvulla?” Tämän lisäksi esitetään runsaasti tarkentavia kysymyksiä historian käytön käytänteistä, toimijoista, henkilökohtaisista ja kollektiivisista intresseistä sekä niiden kytkeytymisestä nationalismiin, paikallisuuteen ja muihin identiteettiä luoviin prosesseihin.

Väitöskirja puolustaa kahta teesiä. Ensimmäisen mukaan Naantalin luostarin jäänteet on esitetty ja

ne ovat saaneet merkityksensä ”poliittisena sillanpääasemana länteen”; ikään kuin länteen suuntautuneen historianäkemyksen, tuhatvuotisen kristillisen oppitradition ja yleisesti ruotsinmyönteisyyden symbolina. Tämän vastakohdaksi asetuu Suomen muinaislinnoja kohtaan tunnettu kiinnostus, mikä liitetään sotaisempaan ja fenomaaniseen historiakäsitykseen.

Luostarijäänteiden elinkaarta kulttuuriperintönä dekonstruoidaan metodologisesti kolmiportaisella mallilla: ensiksi tutkitaan, kuinka kronikoitsijat, historioitsija ja tieteelliset seuraut loivat ja visualisoivat muistelupaikat ja kuinka ne jo varhain suhteutettiin Suomen historiaan ja yleiseen kansallistamisprosessiin; toiseksi sitä, kuinka paikka sai oman muistelukuluttuurinsa ja kuinka siitä tuli historian käytön ja keksittyjen perinteiden (*invented traditions*) areena; ja lopuksi tutkitaan, kuinka perinteitä vietiin eteenpäin riemujuhlien viettolalla ja muilla muistelukäytännöillä. Tutkittu ajanjakso on huomattavan pitkä, 1600-luvun kirjoituksista nykyajan muumimaahan, joten kyseessä on *longue durée* -tutkimus. Empiirisesti ja analyttisesti pääpaino on kuitenkin ajanjaksossa 1860–1950 ja erityisesti sotien välisessä ajassa.

Lähestymistapa on sekä tieteenhistoriallinen että aatehistoriallinen laajassa merkityksessä. Niin akateemisia tutkijoita kuin muita luostarin jäänteistä kiinnostuneita henkilöitä sisältyy tutkimuksen henkilögalleriaan. Lavea lähestymistapa on edellytys historian käytön tutkimukselle, sillä historian käyttö oli usein julkista ja sitä harjoittivat erityyppiset toimijat pikemminkin vuorovaikutteisella kuin johdonmukaisella tavalla.

Suuret riemujuhlat, joilla oli enemmän tai vähemmän selvä yhteys Naantaliin, käsitellään omissa luvussaan. Huomiota saavat erityisesti Naantalin 500-vuotisjuhla 1943, kaupungin 550-vuotisjuhla

1993 sekä Pyhän Birgitan syntymän 700-vuotisjuhla 2003. Ehkä Naantalin muistojuhlilla on ollut erityistä merkitystä juuri kriisiaikoina? Näin Ahl-Waris ainakin esittää.

Tutkimus on asetettu hyvin laajaan viitekehkeyseen. Kolmena rinnakkaisena teemana seurataan muinaistutkimuksen ja muinaismuistojen hoidon institutionalisointia ja ammatillistumista, yleisempää poliittista kehitystä sekä Pyhän Birgittaan ja birgittalaisuuteen liittyvää uskonnollista toimeliaisuutta tutkittuna aikakautena. Laaja konteksti on kieltämättä tutkimuksen vahvuus. Se on kuitenkin jossain paikoin niin laaja, että lukija miettii toisinaan, mikä on tutkimuksen pääkohde.

Empiirinen aineisto on myös laaja ja todistaa korkealle asetetuista tavoitteista. Arkistomateriaalia ei ole hankittu vain Suomen arkistoista vaan myös Ruotsista ja Vihosta, koska vertailuja tehdään Piritan ja Vadstenan suhteen. Tutkimuksessa on käytetty aikaisemmin hyödyntämätöntä materiaalia kuten kirjekokoelmia, puheita ja käsikirjoituksia. Tämän lisäksi on hyödynnetty suurta määrää julkaistua aineistoa kuten tietokirjallisuutta ja päivälehtiä. Vaikutelmaksi jääkin, että väitöskirja perustuu luotettavaan perustutkimukseen ja että lähdeaineistoja on käsitelty asiaankuuluvalla lähdekriittisellä terävyydellä. Väitöskirjassa on useita kuvia, jotka toimivat myös lähdemateriaalina. Myös maiseimat eli itse paikat on otettu huomioon, mikä on harvinaista historiantutkimuksessa.

Väitöskirjan teoreettisena lähtökohtana on, että aineellinen ja henkinen kulttuuriperintö ei ole staattista tai annettua vaan muuttuvaa ja konstruotua, ja siten sitä voidaan analysoida ja dekonstruoida samoin kuin muitakin kulttuurisia artefakteja. David Lowenthalin kulttuuriperinnön ja historian suhdetta käsittelevät tutkimukset ja Pierre Noran eronteko historian ja

kollektiivisen muistin välillä ovat tässä suhteessa olleet tärkeitä inspiraation lähteitä. Tutkija nostaa esille ja analysoi monia tunnettuja kulttuuriperinnön ja historian käytön tutkimuksessa käytettyjä analyttisiä käsitteitä. Muita käsitteitä on otettu usein lähitutkimusaloilta nationalismin, alueiden, kotiseutum romantiikan, etnisyyden ja identiteetin tutkimuksesta. Epätavallisempi mutta tässä yhteydessä hyvin oivallettu on Hannah Lewin käsite *commemorative anatomy*, joka viittaa tiettyyn alueeseen liittyvien muistelukultuuristen ilmausten kokonaisuuteen. Ahl-Waris käyttää sitä viitatessaan siihen historian kyllästäämään muistelumaisemaan, joka Naantali nykyään on.

Ludwig Flecksin käsitettä ”ajatusyhteisö” käytetään myös mutta pikemminkin kuvailevasti kuin analyttisesti. Ensiksi paljastetaan ”liberaalifennomaaninen ajatusyhteisö”, johon kuuluivat esimerkiksi historioitsija Sven Gabriel Elmgren ja arkeologi Reinhold Hausen. Tämän yhteisön käsityksen mukaan Naantali oli osa ”kansallisen historian kertomusta”. Sitä seurasi arkeologi Juhani Rinteen, museomies Julius Finnbergin ja yrittäjä Amos Andersonin ajatusyhteisö, jonka päämääränä oli rakentaa Naantalin luostarin muistosta suomalaisen Vadstena. Vastaaviin sodan jälkeisiin ajatusyhteisöihin ei viitata, mutta kohtuudella sellaisen voisi kuvitella, ja mahdollisesti Ahl-Waroksen yhdeksi sen jäsenistä.

Tutkimuksen teoreettinen panos on vaikuttava ja osaksi innovatiivinen. Ahl-Waris luo jopa uuden käsitteen ”arkeologian käyttö”, joka ansaitsee laajempaa huomiota. Hyvin ilmeistä kuitenkin on, että useat käytetyistä käsitteistä ovat enemmän tai vähemmän päällekkäisiä, mikä tekee lukemisesta paikoin hankalaa. Merkitysvivahteita ei ole kovin helppo huomata osittain siksi, että tutkijat käyttävät käsitteitä eri tavoin ja vaikuttavat

myös olevan jonkin verran erimielisiä historiagrafisista kysymyksistä. Useilla käsitteillä ja teorioilla, kuten kuvitellut yhteisöt, ajatusyhteisö ja ryhmätason käyttäytyminen, pyritään tuomaan esiin kollektiivisia tai julkisia prosesseja. Tästä ei kuitenkaan näy paljoa väitöskirjassa. Keskiössä ovat poikkeuksetta yksittäiset toimijat silloinkin, kun heidät liitetään toisiinsa ja erilaisiin yhdistyksiin ja sosiaalisiin verkostoihin. Kävijäjoukkoja ei myöskään juuri oteta huomioon lukuun ottamatta vuoden 2003 juhlaa.

Väitöskirjan motoksi on kekseliäästi valittu lainaus Amos Andersonilta, jonka viestinä on, että ”menneisyyden kivet puhuvat”. Mutta kuten Ahl-Waris osoittaa asia ei ole näin yksinkertainen. Varmaankin voidaan ajatella, että kivet ikään kuin puhuvat selvää kieltään, mutta ne eivät puhu itsestään. Ne puhuvat sitä kieltä, mikä niille annetaan puhuttavaksi, ja se kieli on osittain poliittista ja usein vahvasti tunteenomaista. Kivet ovat todistaneet Suomen historiallisesta siteestä milloin Ruotsiin milloin Euroopan historiaan ja ajoittain kansainväliseen birgittalaistraditioon. Niitä on käytetty sekä eksistentiaalisena voimanlähteenä väsyneille ja sureville sieluille että materialistisena matkailukohteenä. Kivet ovat pauhanneet monin eri äänin, mutta – kun kiinnostus jäänteitä kohtaan on vähentynyt – ne ovat olleet myös aivan hiljaa. Niiden merkitys paikallisessa ja kansallisessa kulttuuriperinnössä on muuttunut huomattavasti aikojen kuluessa.

Ahl-Waris on onnistunut osoittamaan tämän ja paljon muutakin poikkeuksellisen kunnianhimoisessa ja huolellisessa historiantutkimuksessaan. Väitöskirjan rikas sisältö on kieltämättä vahvuus, ja tekijän vaivannäkö on epäilemättä kannattanut. Työ epäilemättä sekä laajentaa että syventää Suomen keskiajan tutkimusta. Poliittisesti militanttimman ja fennomaanisesti

orientoituneen keskiaikakäsityksen rinnalle voidaan nyt asettaa hartaampi, pasifistisempi ja ruotsimyönteisempi, ehkä myös feministisempi näkökulma. Mutta väitöskirjan laajuus on myös ongelma. Keskeisin kritiikkini kohdistuu siihen, että tekijä on ollut liiankin kunnianhimoinen: kysymyksenasettelua olisi voinut rajoittaa, tutkittu ajanjakso olisi voinut olla lyhempi, analyyttisten käsitteiden määrää olisi voinut rajoittaa, ja ennen kaikkea runsas ja yksityiskohmainen konteksti olisi voinut olla suppeampi. Tällöin esitystapa olisi mahdollisesti ollut vieläkin selkeämpää ja työn historiografiset ansiot vielä suuremmat.

– CHRISTER NORDLUND